

УДК 821.0-93(091)

DOI 10.63874/2218-029X-2026-1-59-64

Вячаслаў Мікалаевіч Смаль*канд. філал. навук, дац., дац. каф. методык дашкольнай і школьнай адукацыі
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна***Viathaslav Smal***Candidate of Filological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education Methods
of Brest State A. S. Pushkin University**e-mail: Smalslawa@mail.ru*

ФЕНОМЕН ТРАНСГРЭСІЇ ДЗІЦЯЧАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Даследуецца поліфункцыянальнасць феномена трансгрэсіі дзіцячай літаратуры, кангруэнтнасць структуры казак асабліваму тыпу дзіцячага мыслення, разглядаюцца вытокі трансгрэсіўнай табуізацыі ў архаічных міфах, аналізуецца сітуацыя забароны, парушэння і пакарання і звязаныя з імі матывы шляху і выбару як найпашыранейшыя ў сюжэтах казак народаў свету.

Ключавыя словы: *дзіцячая літаратура, трансгрэсія, табуізацыя, жанравая трансфармацыя.*

The Phenomenon of Transgression in Children's Literature

The article explores the multifunctionality of the phenomenon of transgression in children's literature, the congruence of the structure of fairy tales to a specific type of children's thinking, examines the origins of transgressive tabooization in archaic myths, analyzes the situation of prohibition, violation and punishment and the related motifs of path and choice as the most widespread in the plots of fairy tales of the peoples of the world.

Key words: *children's literature, transgression, tabooization, genre transformation.*

Уводзіны

Дзіцячая літаратура не толькі дапамагае падростаючаму пакаленню назапасіць пэўны жыццёвы вопыт, але і садзейнічае ўзбагачэнню эмацыянальнай сферы, вучыць эмацыяна-каштоўнасным адносінам да акаляючай рэчаіснасці. Эмоцыі, перажыванні, успрынятыя праз тэкст, фарміруюць трывалыя маральныя арыентацыі ў свядомасці дзіцяці. Важным ва ўдасканаленні сферы эмоцый дзіцяці з'яўляецца феномен трансгрэсіі (тэрмін Г. В. Гегеля) дзіцячай літаратуры – скіраванасці персанажаў на парушэнне разнастайных забаронаў, табу, норм, на імкненне пераадолець мяжу паміж магчымым і немагчымым.

Мэта даследавання – выявіць прыроду і тыпалагічныя асаблівасці феномена трансгрэсіі дзіцячай літаратуры.

Асноўная частка

Вера старажытных людзей у звышнатуральныя сілы і імкненне аберагчыся ад іх негатыўнага ўздзеяння спрыялі ўзнікненню шматлікіх забарон, у якіх былі зафіксаваны нормы і правілы паводзін у канкрэтных сітуацыях.

З дзяцінства кожны чалавек засвойваў комплекс забарон: *не грубіянь старэйшым, не абражай малодшых, вітайся і развітвайся з гасцямі, не забывай выказваць пажаданні прыемнага апетыту, здароўя, добрай ночы, поспехаў*. Шэраг табу мела практычны характар (не размаўляй падчас ежы, не кладзі капялюш на стол, не выкідвай хлеб). М. Я. Бяляева і А. А. Ганчарова слухна адзначаюць: «Забароны існавалі (і сустракаюцца сёння) ва ўсіх народаў. Яны рэгламентавалі ўсе аспекты жыццядзейнасці чалавека і пры ўяўнай іх выпадковасці (з пазіцыі сучаснага чалавека) стваралі адзіную сістэму, бо былі часткай светапогляду архаічнага чалавека» [1, с. 37]. Імкненне парушыць вызначаныя забароны, табу, нормы маралі Джэймс Уілсан тлумачыў тэорыяй разбітай шыбы, калі працяглае сузіранне парушэння забароны выклікае ў асобы абвостранае жаданне здзейсніць такое ж самае парушэнне, а Джэйк Брэм тлумачыў феноменам «рэактыўнага супраціву», паводле якога пазбаўленне асобы магчымасці выбару і свабоды павялічвае прагу забароненага аб'екта.

Разам з аберагальнай функцыяй сістэме забаронаў як «кавалачку» старажыт-

ных міфаў была ўласціва і сацыяфарміруючая функцыя рэгламентацыі характару між-асабовых узаемастасункаў.

На забаронах грунтаваўся шырокі дыяпазон сістэмы каштоўнасных побытавых, культурных, маральна-этычных, сацыяльных арыентацый народа. У гэтай сувязі вядомая даследчыца тэкставызначальных структур рускага фальклору Я. Б. Арцёменка слушна даводзіць, што «сваю функцыю эксплікацыі, прапаганды і распаўсюджвання традыцыі міф як сацыярэгламентуючы фактар ажыццяўляў праз сістэму прадпісанняў, правіл і забарон. Апошнія складалі “ідэйную” аснову міфалагічнага апавядання (гісторый) і рытуалаў адпаведнага прэцэдэнтнага зместу, якія прадстаўлялі пазначаныя правілы ў сакральна-вобразнай форме зыходнага ўзору і тым самым дыктавалі неабходнасць іх няўхільнага выканання» [2, с. 9]. Менавіта таму забарона-запавет ляжыць у аснове многіх фальклорных жанраў: казак, былічак, калыханак, прымавак. Забарона ў іх можа быць навідавоку або не прамой, прыхаванай, якую чытач павінен знайсці і засвоіць.

Адлюстраванне ў мастацтве, у т. л. вуснай-народнай творчасці і разнастайных пісьмовых помніках, акта парушэння прынятага сацыяльнага дагавору мае надзвычай даўняе паходжанне. Паводле В. Кутсампу, «функцыя парушэння парадку мае ключавое значэнне ў развіцці сюжэта цудадзейнай казкі і адпавядае біблейнаму сюжэту непакоры Адама і Евы» [3, с. 216]. Многія фальклорныя казкі ўяўляюць сабой разгорнутую фіксацыю нейкай прымаўкі-табу, апавяданне пра парушэнне гэтага табу, наступствы гэтага парушэння, пакаранне героя за парушэнне забароны і спробу выправіць сітуацыю. Напрыклад, беларуская народная прымаўка «Людзей слухай, а свой розум май» была пакладзена ў аснову сюжэта аднайменнай казкі.

Архаічнаму мысленню, паводле даследчыкаў фальклору (У. Я. Проп, А. І. Нікіфараў, Г. В. Рафаева), адпавядаў спецыфічны жанр *рэкурсіўных аповедаў* («Дом, які пабудаваў Джэк», «Балада аб бутэрбродзе» і інш.) з характэрнымі для іх колавай кампазіцыяй, ланцужковымі сюжэтамі, паўтарамі фраз. Да рэкурсіўных аповедаў набліжаецца спецыфічны і адзін з найменей вывучаных жанраў – *дакучлівая (кумулятыўная) казка*, якую А. Д. Сіняўскі трапна

назваў «абсурднай пародыяй на цудадзейныя казкі» [4, с. 93]. Для падобных казак былі характэрны ланцужковыя і кумулятыўныя структуры, якія адпавядалі найбольш архаічным структурам мыслення ў кірунку фіксацыі ведаў і іх памнажэння. У такіх казках прысутнічаў абавязковы *«індыкатар росту структуры»* ў выглядзе дазволу ці забароны. Матыў забароны ў такіх казках скразны, яму падпарадкоўваюцца разгортванне ўсіх падзей, паводзіны і матывацыя герояў («Пеўнік – залаты грабенчык», «Жыхарка», «Зайкава хатка», «Івасык-Тэлэсык» і інш.).

Рэкурсіўныя казкі выконвалі функцыю забавы, свавольства ці дурасці (як дакучныя), а, паводле А. А. Крэтава, яшчэ «служылі і служаць сховішчамі аднойчы адкрытых чалавечтвям структур. Сэнс большасці казак і тлумачэнне іх жывучасці якраз і заключаюцца ў захаванні і перадачы гэтых структур. Рэкурсіўныя структуры адпавядаюць найстаражытнейшаму, архаічнаму тыпу мыслення, які на пэўным этапе развіцця “рэзаніруе” з дзіцячым мысленнем, чым і тлумачыцца найбольшая папулярнасць гэтых казак у дзяцей. Гэтая ж структура ўласцівая і дзіцячым цацкам: пірамідкам і матрошкам. Не вычарпаны кампазіцыйныя магчымасці гэтых структур і ў мастацтве» [5]. Фінальным абрамленнем традыцыйна выступае нейкая новая пераменная: напрыклад, у казцы «Зайкава хатка» гэта каса.

Аб архаічнай прыродзе трансгрэсіі ў слоўным мастацтве сведчыць яе прысутнасць у шматлікіх узорах старажытнага эпасу (міфах, легендах, гісторыях, сагах, байках). Міфы сродкамі слоўнага мастацтва дапамагалі вырашыць табуізаваныя праблемы міжчалавечых зносінаў, акцэнтавалі праўдзівасць апісаных падзей. Так, міф пра Пігмаліёна і Галатэю транслюе гісторыю парушэння зароку не кахаць жанчын і ўзнагароды майстра-скульптара ажыўленнем яго выявы. Шырока вядомы міф пра Персефону, якая парушыла заповіт нічога не есці і праглынула тры зерні граната, за што была пакарана павяртаннем да свайго выкрадальніка ў царства Аіда. У «Метамарфозах» Авідзія апісаны міф пра Арфея, які парушыў забарону Аіда азірацца назад, у выніку чаго страціў назаўжды каханую Эўрыдыку і быў забіты гняўлівымі жанчынамі. Парушэнне дамовы не глядзець на

каханую, якая ідзе з іншасвету, і драматычная расплата за гэта складае аснову японскага міфа пра Ідзанага і Ідзанаі. З цягам часу адбылася трансфармацыя гэтых старажытных жанраў, што спрыяла ўзнікненню і актыўнаму развіццю новага ўтварэння – казкі, якая апелявала не столькі да праўдзівасці, колькі да дэманстрацыі небяспекі і згубных наступстваў скажэння ідэалаў чалавечнасці.

Феномен трансгрэсіі шырока прадстаўлены найперш у шматлікіх цудадзейных казках, пра што сведчаць, напрыклад, вылучаныя А. Дандэсам у «Марфалогіі казак індзейцаў Паўночнай Амерыкі» асноўныя тыпы казковых сюжэтаў: «нястача», «ліквідацыя нястачы»; «забарона», «парушэнне», «вынік парушэння», «спроба пазбегнуць выніку парушэння» [6, с. 86]. Аднак найбольш старажытныя творы фальклору яшчэ мала нагадвалі школу эмацыйна-каштоўнасных міжасабовых зносінаў, трансляра сацыяльнага вопыту. Фальклор пераважна, акрамя пацешак, калыханак і абмежаванага набору дзіцячых песень, распаўсюджваўся і бытаваў у дарослым асяроддзі, ствараўся для дарослых, якія мелі пэўны вопыт сацыяльных стасункаў. Самыя старажытныя фальклорныя тэксты базіраваліся на рытуале забароны і ствараліся нават не для шырокага кола слухачоў. Такія архаічныя гісторыі лічыліся, паводле У. Пропа, сакральнымі, іх ведалі толькі самыя старыя, якія заўзята аберагалі іх таямніцу. З часам вусныя гісторыі вызвалюцца ад абрадаваасці дзеяння, становяцца актам мастацкай творчасці, а мастацкая функцыя фальклору становіцца асноўнай. Выканаўцы фальклорных твораў былі сапраўднымі мастакамі, саборнічалі ў майстэрстве інтэрпрэтацыі, інварыяцыі, перастварэння і перадачы тэкстаў. Мэтавыя арыенціры такіх твораў былі забаўляльна-разважальныя і саборніцка-майстэрскія. Да ліку такіх твораў адносяцца нямецкая казка «Рапунцэль» і грузінская казка «Іадан і Салавей», аснову якіх складае трансгрэсіўны матыў парушэння забароны стрыгчы дзявочыя валасы.

У. Я. Проп у даследаванні «Марфалогія казкі» (1928) назваў канкрэтныя, найбольш пашыраныя забароны ў сюжэтах казак народаў свету: не купацца, не загараць, не есці мяса, не паказваць сваё аблічча, не стрыгчы валасы, не пакідаць памяшкання (хаты, дварца, каморы, схованкі

і інш.). Верагодна, спектр трансгрэсіўнай табуізацыі ў казках нашмат шырэйшы за вызначаны У. Пропам. Згадаем, у казцы Г. Андэрсена «Дзікія лебедзі» сястра павінна шыць братам сарочкі выключна моўчкі, а ў казцы «Крэсіва» прынцэсе забараняецца пакідаць замак. У Ш. Пэро жонцы Сіняй Барады забараняецца адчыняць маленькія дзверы, Чырвонай Шапачцы – размаўляць з воўкам, Папялушцы – гуляць на балі пазней за апоўнач. У большасці казак гэта забарона толькі фармальная і з лёгкасцю парушаецца персанажамі. Так, у беларускай казцы «Жыхарка» і расійскіх казках «Кот, певень і лісіца», «Пеўнік – залаты грабенчык» галоўны герой парушае забарону на зносіны з незнаёмцам у вобразе лісіцы.

У пераважнай большасці казковых сюжэтаў парушэнне забароны ў канчатковым выніку прыводзіць да шчаслівага фіналу і становіцца трыгерам паляпшэння псіхафізічнага стану і дабрабыту. Так, у рускай народнай казцы «Сястрыца Аленка і брат Янка» парушэнне братам загаду «не піць з зямлі вады» прыводзіць да трагедыі – пераўтварэння яго ў жывёлу, аднак гэта ж спрыяла і ўзнікненню спачування да Аленкі з боку купца і канчатковых станоўчых падзей. У казцы «Жар-птушка і Васіліца-царэўна» стралец аслухаўся каня, які папярэджаў не браць залатое пярэе жар-птушкі. Парушэнне забароны дэтэрмінуе няшчасце ў жыцці галоўнага героя: давалося яму выконваць ланцужок царскіх загадаў. У выніку гэта стала прычынаю смерці цара, унутраных перамен і знешняга перараджэння стральца, а таксама яго шчаслівага шлюбу. Павучальны змест такіх казак скіраваны найчасцей на імкненне засвоіць урок з чужых памылак і пазбегнуць асабістых жыццёвых непрыемнасцей, цяжкасцей і перашкод.

Цудадзейныя казкі – самы складаны казкавы жанр. У. Я. Проп вылучыў 31 тып сюжэтаў цудадзейнай казкі (вяселле, збаўненне, змаганне, пакаранне і інш.), сярод якіх першыя і найважнейшыя – гэта «забарона, якую атрымлівае герой» і «парушэнне забароны» [10, с. 212].

А. Ж. Грэймас супрацьпаставіў функцыям і тыпам У. Пропа ўласную тэорыю бінарных апазіцый (суб'ект ці аб'ект, адправіцель ці атрымальнік, памагаты ці апанент), якая тлумачыла прысутнасць паўтаральнага сюжэта вяселля і парушэнне

нейкай забароны наяўнасцю ўніверсальнай апазіцыі «парушэнне і ўзнаўленне дамовы» паміж героямі казак, «у якой само парушэнне забароны – не абавязковая функцыя, якая можа адсутнічаць у пачатку тэксту, а з’яўленне героя-антаганіста можа разглядацца не як парушэнне дамовы, а як парушэнне гармоніі светапарадку» [7, с. 185].

Аспектуальныя вектары пераадолення, парушэння ўстойлівай, агульнапрынятай забароны – гэта адлюстраванне сітуацыі выбару: адмовіцца ці ажыццявіць, а калі зрабіць, то якім чынам гэта здзейсніць. Падобнае выразна бачна, напрыклад, у былінах пра Ілью Муромца і Салаўя-Разбойніка, у рускіх народных казках («Казка пра маладзільныя яблыкі і жывую ваду», «Казка пра Івана Царэвіча і Шэрага ваўка» і інш.), дзе героі апынаюцца перад прыдарожным каменем з папераджальным надпісам.

Канцэпцыя трансгрэсіі праз сітуацыю выбару глыбока выяўлена і ў яўрэйскіх казках «Белае адзенне», «Чароўны шамір», «Жаніх-мядзведзь» і інш. Так, у казцы «Белае адзенне» пекар парушыў правіла Талмуда, паводле якога неабходна апрацаваць прыстойна і сціпла, пазбягаць нашэння раскошнага адзення з фарбаваных тканін. Гэтым гаспадар выклікаў крыўду хатніка шрэйтэле. Дараванне і матэрыяльная ўзнагарода была атрымана, калі пекар падараваў хатніку звычайную белую адзежу. Герой казкі «Чароўны шамір» прайшоў мноства выпрабаванняў, каб здабыць шамір – за шэрую, малюсенькую, велічынёй не больш ячменнае зярнятка істоту [8, с. 2], якая дапамагла пабудаваць святы храм і тым самым атрымаць збавенне ад пакарання за парушэнне дамовы. У казцы «Жаніх-мядзведзь» за парушэнне дамовы з духоўным настаўнікам падзікам і абразу бедняка сын заможнага гаспадара быў зачараваны і паступова пераўтварыўся ў драпежніка. Пакаранне было спынена, і сын вярнуў сабе людскую выяву толькі пасля жаніцбы з дачкой найбяднейшага жыхара ў горадзе.

У в’етнамскай казцы «Чароўная чарапаху» жанчына-прыслуга парушыла завет аддаваць дробныя знаходкі свайму гаспадару і выпадкова праглынула схаваны ў роце залаты гузік. Вынікам такога аслухэнства стала выгнанне з працы і нараджэнне ў жанчыны сына-чарапахі, які вярнуў сабе чалавечае аблічча пасля жаніцбы з Наом, малодшай дачкой багатага гаспа-

дара. Праз нейкі час зайздросныя сёстры забілі Чарапаху. Яго жонка паслядоўна выканала апошні завет мужа і вярнула яго з іншасвету з дапамогай дакладнага выканання спецыяльнага рытуалу з цудадзейнай карой. У гэтых казках правілы, прадпісанні рэгулююцца загадзя вызначанай традыцыяй, дакладнае выкананне якой дапамагае персанажам нейтралізаваць адмоўныя наступствы.

У гісторыях парушэння табу важнай з’яўляецца не канкрэтная першапрычына, матыў забароны (імкненне аберагчы блізкага чалавека), а боязь, што ніжэйшая па статусе персана здзейсніць сам працэс аслухэнства, пазбавіцца персанальнай залежнасці. Для гэтага неабходна было праз шматлікія казкавыя паўторы, падобных герояў, поліварыянтныя сюжэты шматразова даносіць ідэю сацыяльнай няроўнасці, негатывных наступстваў ігнаравання статуснасці. Менавіта такім чынам у старажытныя часы рабілася спроба сфарміраваць залежнасць ад меркавання іншых як крыніцы «правільных» ведаў, культываваўся страх перад магчымасцю быць выключаным з пэўнай сацыяльнай групы (дружыны, гандлёвага калектыву, абшчыны, роду, сям’і).

Герой, якому ўласцівы лепшыя маральныя якасці, здольны пераадолець, здавалася б, неверагодныя перашкоды, забароны, заклёны. Такім, напрыклад, паўстае герой беларускіх, рускіх, украінскіх народных казак Ямеля-дурань, якому з-за яго ляюты не даручаюць сур’ёзных спраў. Аднак у яго маюцца маральныя перавагі над братамі: спрытнасць (здолеў злавіць рукамі шчупака), дабрыня і спагадлівасць (адпусціў рыбу), за якія ён узнагароджваецца вербальнымі магічнымі здольнасцямі. Па адным яго загадзе здзяйсняецца тое, што ён раней не здолеў зрабіць самастойна (ездзіць на печы, выратавацца з бочкі ў моры, збудаваць палац, стаць царскім зяцем). Героі іншых казак прама парушаюць забарону: адчыняюць забароненыя дзверы (Н. Гейман «Караліна»), смяюцца з прысутных (В. Гаўф «Халіф-бусел»), зрываюць кветку (Г.-С. Барбо дэ Вільнёў «Прыгажуня і пачвара», С. Ц. Аксакаў «Пунсовая кветачка»), за што атрымліваюць немінучае пакаранне. Так, у казцы «Смерць у кумаўстве» братаў Грым выяўлена ідэя канвергенцыі станоўчага і адмоўнага, апавядаецца гісторыя неабачлівага кумаўства галоўнага

героя са Смерцю, дамовы з ёй на забарону лячыць безнадзейна хворых у абмен на найвышэйшае прафесійнае майстэрства ў сваёй справе. У выніку Смерць за аслушэнства забірае яго жыццё.

Сюжэтаўтваральным у многіх народных казках з'яўляецца матыў шляху: героі ідуць у лес, у поле, у сад, на прагулку, на пошукі цудадзейнага прадмета, пачвары, шчасця, нясуць бацьку ці братам ежу, уладар едзе на вайну, князь кіруе на паляванні, гандляр скіроўваецца ў іншыя землі гандляваць, салдат ідзе дадому з войска. Ад'езд, адыход, расстанне суправаджаюцца нярэдка агучваннем праграмы паводзінаў падарожніка ці тых, хто застаецца. Парушэнне забароны выклікае немінучае пакаранне (пагаршэнне здароўя, страту грошаў, фізічныя і душэўныя пакуты і інш.).

Пашыраны ў казкавым сюжэце шляху матыў расстання, які таксама выразна ілюструе феномен трансгрэсіі. Паводле М. Д. Купарашвілі, казкавы лейтматыў расстання-забароны ілюструе прыхаваныя культурныя коды, клапатлівасць нацыянальнага характару: «Бацька ці муж ад'язджаюць або адпускаюць дзіця і суправаджаюць расставанне забаронамі. Табу, зразумела, парушаецца, што выклікае (часам нават з імгненнай нечаканасцю) якое-небудзь страшнае няшчасце: непаслухмяных царэўнаў, якія выйшлі ў сад пагуляць, забірае змей; непаслухмяных дзяцей, якія пайшлі без дазволу на рыбалку, зачароўвае вядзьмарка. Катастрофу спараджае цікаўнасць, падзеі пачынаюць імкліва развівацца. Сярод гэтых забарон цэнтральная – забарона выходзіць з дому: «Доўга князь яе ўгаворваў, наказваў не пакідаць высокага церама», або «Гэты млынар, як ідзе на паляванні, то і дакарае “Ты, дзяўчына, нікуды не хадзі”», або “Дачка, дачка!.. будзь разумная, беражы братка – не хадзі з двара”» [9, с. 114–115].

У. Я. Проп паўтаральны матыў забароны адзначае ў рускай народнай казцы «Саплівы казёл» (аналаг французскай казкі «Прыгажуня і пачвара»): «Тры дачкі бачаць благі сон, у якім бацька спалохаўся, забараніў сваёй любімай дачцэ нават на ганак выходзіць» [10, с. 277]. У гэтым выпадку непаслушэнства прыводзіць да няшчасця: «Дык не, вось не паслухалася, выйшла! А казёл у гэты час падхапіў яе на высокія рогі і занёс за стромкія берагі» [10, с. 277].

Падобныя казкі з выразна акрэсленай трансгрэсіяй канкрэтызуюць ідэю адказных адносінаў да сваіх паводзінаў, учынкаў, жыццёвых калізій, а вобразамі герояў – парушальнікаў правілаў, нормаў, звычайў, дамовы, забароны, табу адлюстроўваецца канцэпцыя немінучага пакарання і магчымасці здзейсніць выбар, які дапаможа развіць станоўчыя якасці, паглядзець на сябе з боку, аступіцца і выправіць сітуацыю, стаць лепшым.

У шматлікіх творах дзіцячай літаратуры трансгрэсія як акт перманентнага вопыту самавызначэння героя выяўляецца, як правіла, двума шляхамі:

1) парушэннем унутраных забарон (*не ламай створанага іншымі* – «Гарадок у табакерцы»; *не бяры чужога* – «Казка пра Івана-царэвіча, жар-пташку і шэрага ваўка»; *не пакідай маленькіх дзяцей адных* – «Гусі-лебедзі»), калі героі спрабуюць выйсці за асабістыя анталагічныя межы, парушыць маральныя каноны, агучаныя ў парадах, загадах, настаўленнях, указаннях, заветах іншых персанажаў, калі парушэнне забаронных інтэнцый прыводзіць да непажаданых вынікаў;

2) парушэннем знешніх забарон, калі героі спрабуюць вызваліцца з-пад фізічнага прыгнёту, выйсці за межы дазволенага або сацыяльных норм (*не пакідай месца жыхарства* – «Рапунцэль»; *не адкрывай іншым сваю таямніцу* – «Цім Талер, або Праданы смех»).

Заклучэнне

Казка як жанр, заснаваны на парушэнні кампазіцыйных правіл і лагічных канонаў, размыванні межаў між рэальным і фантазіяй, з'явілася найбольш прыдатнай для адлюстравання траўматычнага вопыту пераадолення асобай унутраных норм і сацыяльных табу. Акты трансгрэсіі ў цудадзейных казках акцэнтуюць увагу не на персанальнасці парушальніка (ён можа быць і станоўчым, і адмоўным), а на яго аксіялагічных адносінах да падзей.

У літаратуры постмадэрнізму, з уласцівымі ёй іроніяй, парадзіраваннем, абсурдам, метапрозай, самарэфэрэнцыяй, інтэртэкстам, феномен трансгрэсіі становіцца ключавым і разумеецца як акт татальнага парушэння сацыяльных норм, культурных традыцый, маральных рэгулятываў. Эвалюцыя трансгрэсіі ў новай дзіцячай літаратуры

(матываў вар'яцтва, смерці, нетрадыцыйных сямейных каштоўнасцяў, сексуальнага насілля над непаўналетнімі, ужывання дзецьмі наркатыкаў) адбываецца ў рэчы-

шчы памежнай суперлатыўнасці, што дазваляе весці гаворку пра дваінога адрасата (дзіця і дарослага) такіх тэкстаў.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Беляева, М. Е. Семантика запрета в фольклоре народов Камчатки / М. Е. Беляева, А. А. Гончарова // Вестник КРАУНЦ. Гуманитарные науки. – 2014. – № 2 (24). – С. 6–13.
2. Артеменко, Е. Б. Традиция в мифологической и фольклорной репрезентации: опыт структурно-когнитивного анализа / Е. Б. Артеменко // Первый Всероссийский конгресс фольклористов : сб. докл. : в 2 т. – М. : ГРЦРФ, 2006. – Т. 2. – С. 6–23.
3. Koutsompou, V.-E. The Child and the Fairy Tale: The Psychological Perspective of Children's Literature / V.-E. Koutsompou // International Journal of Languages, Literature and Linguistics. – 2016. – Vol. 2, nr 4. – P. 213–218.
4. Синявский, А. Д. Иван-дурак: очерк русской народной веры / А. Д. Синявский. – М. : Аграф, 2001. – 464 с.
5. Кретов, А. А. Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика / А. А. Кретов. – URL: <https://www.ruthenia.ru/folklore/kretov1.htm> (дата обращения: 17.10.2025).
6. Dundes, A. The Morphology of North American Indian Folktales / A. Dundes. – Helsinki : Finnish Academy of Science and Letters FF Communications, 1980. – 134 p.
7. Пропп, В. Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М. : Лабиринт, 1998. – 512 с.
8. Греймас, А. Ж. Структурная семантика. Поиск метода / А. Ж. Греймас : пер. с фр. Л. Зиминной. – М. : Акад. Проект, 2004. – 368 с.
9. Ларец сказок. – URL: <https://evrejskie-skazki.larec-skazok.ru> (дата обращения: 17.10.2025).
10. Купарашвили, М. Д. Структурализм в мифах и сказках (К. Леви-Строс и В. Я. Пропп) / М. Д. Купарашвили // Инновационная экономика и общество. – 2024. – № 4 (46). – С. 101–115.

REFERENCES

1. Belyaeva, M. Ye. Semantika zapreta v fol'klоре narodov Kamchatki / M. Ye. Belyaeva, A. A. Goncharova // Vestnik KRAUNTS. Gumanitarnye nauki. – 2014. – № 2 (24). – S. 6–13.
2. Artemenko, Ye. B. Traditsiya v mifologicheskoi i fol'klорnoi reprezentatsii: opyt strukturno-kognitivnogo analiza / Ye. B. Artemenko // Pervyi Vserossiiskii kongress fol'kloristov : sb. dokl. : v 2 t. – M. : GRTsRF, 2006. – S. 6–23.
3. Koutsompou, V.-E. The Child and the Fairy Tale: The Psychological Perspective of Children's Literature / V.-E. Koutsompou // International Journal of Languages, Literature and Linguistics. – 2016. – Vol. 2, nr 4. – P. 213–218.
4. Sinyavskii, A. D. Ivan-durak: ocherk russkoi narodnoi very / A. D. Sinyavskii. – M. : Agraf, 2001. – 464 s.
5. Kretov, A. A. Fol'klor i postfol'klor: struktura, tipologiya, semiotika / A. A. Kretov. – URL: <https://www.ruthenia.ru/folklore/kretov1.htm> (data obrashcheniya: 17.10.2025).
6. Dundes, A. The Morphology of North American Indian Folktales / A. Dundes. – Helsinki : Finnish Academy of Science and Letters FF Communications, 1980. – 134 p.
7. Propp, V. Ya. Morfologiya volshebnoi skazki. Istoricheskie korni volshebnoi skazki / V. Ya. Propp. – M. : Labirint, 1998. – 512 s.
8. Greimas, A. Zh. Strukturnaya semantika. Poisk metoda / A. Zh. Greimas : per. s frants. L. Ziminoi. – M. : Akad. Proekt, 2004. – 368 s.
9. Larets skazok. – URL: <https://evrejskie-skazki.larec-skazok.ru> (data obrashchenia: 17.10.2025).
10. Kuparashvili, M. D. Strukturalizm v mifakh i skazkakh (K. Levi-Stros i V. Ya. Propp) / M. D. Kuparashvili // Innovatsionnaya ekonomika i obshchestvo. – 2024. – № 4 (46). – S. 101–115.